

Oulunkylän Seurahuoneen alueen

Ympäristöhistoriallinen selvitys

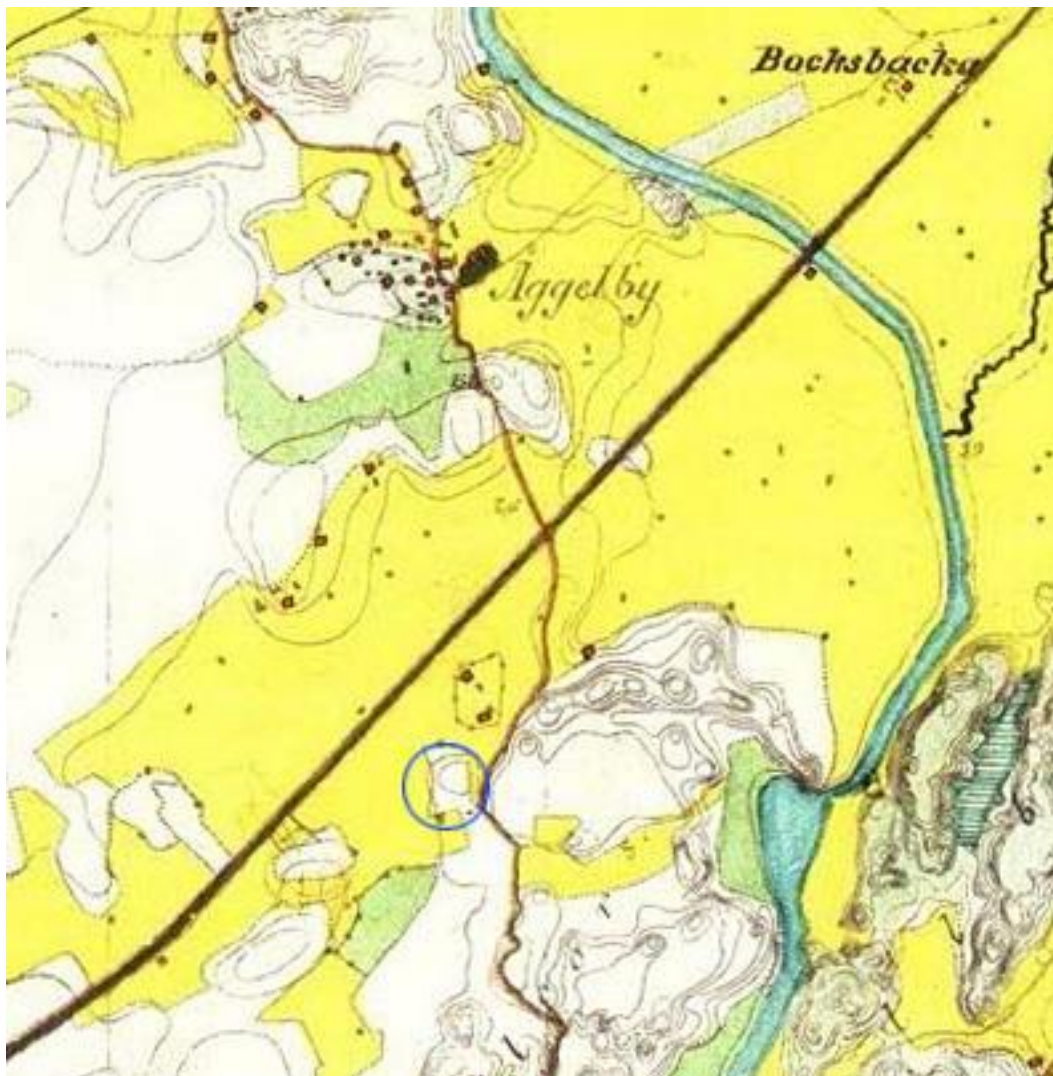
KSV 2017

Oulunkylän alkuvaiheet

Äggelby mainitaan mahdollisesti ensimmäisen kerran historiallisissa lähteissä vuonna 1515, ja se on ollut asuttua seutua jo Helsingin perustamisen aikaan. Oulunkylän alue näkyy varhaisissa kartoissa, mm. kuninkaan kartassa ja kuninkaallisessa merikartastossa 1700-luvun lopussa. Alueen poikki kulkee päätie (Jokiniementie) Vanhastakaupungista Helsingin pitäjän kirkolle. Asutus on sijoittunut kylään, joka sijaitsee nykyisen Mikkolantien varressa. Alavat laaksoalueet ovat lähinnä niittyjä ja pienempiä peltoalueita, kalliiset selänteet ovat metsäisiä.

Oulunkylän seurahuoneen alue on näissä kartoissa niittyaluetta, joka rajautuu metsäiseen selänteeseen, mitään asutusta kartoissa ei esitetä. Seurahuoneen alue on kuulunut Käpylän yksinäistalon maihin, joista Johannebergin palsta eli osa Oulunkylän Seurahuoneen maista on erotettu vuonna 1823.

Oulunkylän alue oli ollut viljeltyä kulttuurimaisemaa satojen vuosien ajan ja seutu säilyi maaseutumaisena pitkälle 1900-luvun alkuvuosikymmeniin.

*Oulunkylä 1870-luvulla, juuri ennen huvilarakentamisvaiheen alkua.
Oulunkylän seutu oli peltomaiseman hallitsema,
valkoiset alueet ovat metsäisiä selänteitä ja kallioita.
Junarata halkaisee alueen, pysäkkiä tai asemaa ei vielä tuolloin ollut.
Tulevan Seurahuoneen alue on ympyröity.
Ote venäläisestä topografikartasta vuodelta 1870.*

Junarata ja huvilayhdyskunnan synty

Suuri käänne Oulunkylän kehityksessä oli rautatien rakentaminen Helsingistä Hämeenlinnaan vuonna 1862. Junamatka Oulunkylästä Helsinkiin kesti 17 minuuttia. Oulunkylä sai oman rautatiepysäkkinsä vuonna 1873 ja vihdoin oman rautatieaseman vuonna 1881. Oma rautatiepysäkki oli ratkaiseva asia, joka johti melko aikaiseen maan osittamiseen asumistarkoituksiin ja Oulunkylän esikaupunkiasutuksen alkuun 1880-luvun alkupuolella.

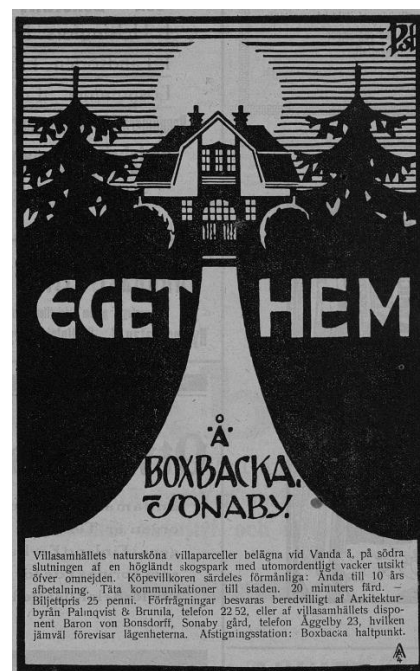
Esikaupunkien syntyyn johti edennyt kaupungistumiskehitys, jonka haittapuolet saivat porvarit etsimään uusia asuinpaikkoja. Oulunkylän viehätys perustui maalaismaiseen ja luonnonkauniina pidettyyn ympäristöön, joka kuitenkin sijaitsi vain lyhyen junamatkan päässä pääkaupungista. Oulunkylän ensimmäiset uudet rakennukset olivat varakkaan väestönosan rakentamia kesähuviloita, myöhemmin keskiluokka vuokrasi tontteja. Esimerkiksi Fazerin perhe hankki huvilan alueelta jo 1870-luvulla; huvilaan kuului myös kuuden hehtaarin kokoinen, erityisen hieno puisto.

Oulunkylän varhainen asutus oli pääosin kesäasumista, mutta kehittyi melko nopeasti ympärivuotiseksi asumiseksi. Rakennuskanta vaihteli vaatimattomista omakotitaloista ja mökeistä edustaviin huviloihin ja suuriin vuokrataloihin. Puutarha oli olennainen osa huvilakokonaisuutta. Oulunkylän talot olivat harvoin arkkitehtien suunnitteleimia, lähinnä käytettiin mallikirjoja, joiden malleja rakennusmestari saattoi muokata. Oulunkylästä kehittyi keskiluokkainen huvilayhdyskunta, jonka asukkaat olivat kauppiaita, käsityöläisiä, virkamiehiä ja upseereita. Junamatkan hinta muodostui alkuvaiheessa esteeksi työläisille. Oulunkylän asukasluvu kasvoi vauhdilla vuosina 1905-1910, ollen vuonna 1910 jo lähes 2000 henkeä. Silti vielä matkaoppaassa vuodelta 1924 kuvailtiin Oulunkylää maalaisyhdyskunnan ja huvila-asutuksen rauhalliseksi yhdyseloksi.

Oulunkylän palstoitus ei edennyt suunnitelmallisesti, vaan palstoja muodostettiin yksitellen ja ne olivat vaihtelevan kokoisia. Myös huviloiden sijoittelu tontilla oli vapaata. Alueelle ei laadittu yleissuunnitelmaa tai asemakaavaa, vaan kaupunkirakennetta ohjailivat lähinnä maanomistus, vanhojen teiden linjaukset ja Oulunkylän vaihtelevan maaston korkeuserot. Kaupunkirakenne olikin luonteeltaan epäsäännöllistä verrattuna samanaikaisiin Haagan, Eiran tai Kulosaaren huvilakaupunkeihin, joissa rakentaminen eteni suunnitelmien pohjalta. Saariston huvila-alueet, kuten Vartiosaari, muodostuivat suunnittelemattomuudesta huolimatta säännöllisemmiksi, koska huvilatontit sijoittuivat säännönmukaisesti rantaan.

Alueelle rakentunut asutus julistettiin vuonna 1906 Helsingin maalaiskuntaan kuuluvaksi taajaväkiseksi yhdyskunnaksi. Omaksi itsenäiseksi kunnakseen Oulunkylä erosi vuonna 1921 ja Helsingin kaupungin osaksi alue liitettiin vuonna 1946.

*Pukinmäen huvilayhdyskunnan huvilatontteja myydään
Arkitekten -lehdessä vuonna 1909.
Kansalliskirjaston digitaalinen arkisto.*

*Oulunkylä oli luonteeltaan hyvin maalaismainen vielä 1900-luvun alussa.
Taustalla näkyy Seurahuoneen rakennus.
Postikortti Oulunkylästä 1900-luvun alusta,
kirjasta Oulunkylä, vanhan huvilakaupungin aikakerrostumat,
yksityiskokoelma.*

*Näkymä nykyiseltä Jokiniementieltä Veräjämäen puolelta Oulunkylän suuntaan.
Oulunkylän huvila-alue ei syntynyt yhtenäisen suunnitelman perusteella,
vaan rakentamista ohjasivat maanomistus, vanhojen teiden linjaukset
ja vaihteleva maisemarakenne. Postikortti vuodelta 1904, Frans Karell. HKM*

J.C.Maexmontan

Oulunkylän Seurahuoneen historia liittyy erottamattomasti Johanna Charlotta Maexmontan-Kniefiin, joka toimi ravintoloitsijana Helsingissä 1800-luvun loppupuolella.

Johanna Charlotta Maexmontan-Knief oli syntynyt vuonna 1844 Ruotsissa. Hän meni naimisiin suomalaisen apteekkarin Sigfrid Edvard Maexmontanin kanssa ja pariskunta asettui Suomeen asumaan. Apteekkarin ammatti eli kemistin taidot mahdollistivat tuohon aikaan monia ammatteja, joista S.E.Maexmontan kokeili valokuvausliikkeen pitämistä sekä viinatehtailijaksi ryhtymistä. Viinatehtaasta tuli menestyvä yritys, jonka toimintaa Johanna Charlotta jatkoi jäätyään leskeksi vuonna 1880. Hän meni uudestaan naimisiin vuonna 1888, jonka jälkeen käytti sukunimeä Maexmontan-Knief, vaikka erosikin miehestään melko pian.

Maexmontanin väkiviinatehdas menestyi niin hyvin, että ylimääräisten voittojen turvin Johanna Charlotta Maexmontan siirtyi pääkaupungin ravintola- ja hotellitoimintaan. Hän oli ilmeisen aikaansaava henkilö, joka otti Helsingin suosituimman seuraelämän keskuksen eli Seurahuoneen hoitoonsa jo vuonna 1892. Muutaman vuoden päästä vuorossa oli Kaivuhuone ja kesällä 1896 toiminta laajeni vielä Hangan kylpyläkaupunkiin, jossa hän otti pitääkseen hotelli-pensionaatti Bellevuen. Lisäksi vuonna 1897 Maexmontan perusti Oulunkylän Kylmävesiparannuslaitoksen ja Pensionaatin, joka nykyään tunnetaan nimellä Oulunkylän Seurahuone.

J.C.Maexmontan ei ollut mikään kuuluisuus, mutta näkyi tiuhaan sanoma- ja aikakauslehtien pienissä artikkeleissa - näiden uutisten, ilmoitusten, konkurssitiedotteiden ja viimein muistokirjoitusten tietojen varassa hahmottuvat J.C.Maexmontanin ja Oulunkylän Pensionaatin tapahtumariikaat vaiheet. Lehistön antama kuva Maexmontanista oli arvostava; hän oli tarmokas, aikaansaava emäntä, jonka toimiin saattoi luottaa.

Kesäasukkaaksi Oulunkylään

Johanna Maexmontan oli alun perin ilmeisesti yksi Oulunkylän kesäasukkaista. Hän oli asettunut seudulle jo vuonna 1889, jolloin lehdessä mainittiin hänen rakennuttaneen yksikerroksisen huvilan. Jo seuraavana vuonna on uusi lehtijuttu, jossa kerrotaan, että Rouva Knief rakennuttaa Oulunkylän seisakkeen luo uuden villan, jossa on 14 tulisijallista huonetta.

Vuonna 1891 on lehtijuttu Oulunkylän kehityksestä Lördagskvällen -lehdessä, jossa kuvaillaan, kuinka Oulunkylän seisakkeen tulon jälkeen sen luo on noussut jo 14 huvilaa. Rouva Charlotta Kniefin kaksi linnamaista villarakennusta kuvataan erityisen komeiksi: huviloissa on korkea näkötorni, taidokkaita verantoja, parvekkeita ja muita arkkitehtonisia koristeita. Lehtijutussa kerrotaan, että nämä kaksi huvilaa sijoittuvat nk. Veräjämäen metsään. Näistä huviloista tuli myöhemmin Pensionaatin majoitustiloja. Tämä puistoalue, Veräjämäen metsä, tunnetaan myöhemmin nimellä Juhannusmäki ja tulevan Pensionaatin rakennukset sijoittuivat sinne. Jo vuonna 1896 on lehdessä ilmoitus, että Rouva J.C. Maexmontan-Kniefin luona on huoneita vuokralla kesäksi. Vuonna 1897 lehtijutusta ilmenee, että Rouva Charlotta Maexmontan on myynyt omistamansa Charlottenburgin villarakennuksen verhoilija Josef Wikbergille. Oulunkylän huvilayhteisön kartasta vuodelta 1905 näkyy, että Charlottenburg sijaitsi Jokiniementien itäpuolella, eli Maexmontanilla oli sangen suuret maaomistukset Oulunkylässä: pensionaatin 4 hehtaarin lisäksi myös tämä n. hehtaarin kokoinen tontti. Kenties Maexmontan oli pitänyt kehittyvää Oulunkylän aluetta hyvänä sijoituskohteena ja hankkinut maata sijoitusmielessä.

Johanna Charlotta Maexmontan oli ajalleen poikkeuksellinen nainen, jonka yrityksiä Helsingin Seurahuone, Kaivohuone ja Oulunkylän Seurahuone olivat 1800-luvun loppupuolella. Visiittikorttikuva, valokuvaajana ensimmäinen aviomies S.E.Maexmontan, HKM.

Oulunkylän seutua pidettiin luonnonkauniina ympäristönä. Pikkukosken vaikuttavia maisemia Sakari Pälsin kuvaamana 1920-luvulla, HKM.

Oulunkylän pensionaatti

Oulunkylän Seurahuone oli alun perin kylpylaitos ja täysihoitola, jonka Berndt August Ölander perusti vuonna 1882. Ölander oli ostanut n. 1,5 hehtaaria Kottbyn yksittäistaloon kuuluneita maita. Ölanderin aikaan kylpylaitostoiminta lieenee ollut pienimuotoisempaa, koska pääkaupunkiseudun lehdistöstä ei löydy ilmoituksia tai lehtijuttuja. Oulunkylään ilmeisen vakituisesti asettunut Johanna Maexmontan kuitenkin kiinnostui laitoksesta ja päärakennuksen tulipalon jälkeen Ölander myi kylpylaitoksen Maexmontanille joskus 1890-luvun alkupuolella. Maexmontanin liitti omat aikaisemmat maaomistuksensa Ölanderin maihin, jolloin tulevan Pensionaatin tontti oli noin neljän hehtaarin kokoinen.

Johanna Maexmontan korjautti päärakennuksen ja samalla lisäsi siihen näyttävän tornin sekä lisäsiiven rinteen puolelle. On mahdollista, että rakennuksessa on säilynyt vanhempia rakennusosia. Päärakennus on suuri 1-kerroksinen talo, jonka päädyssä on muhkea 3-kerroksinen torni. Rakennus on sovitettu rinnemaastoon korkean kellarikerroksen avulla. Pääkerros ja sisäänkäynnit sijaitsevat ylemmällä tasolla rakennuksen itäpuolella. Rakennuksen länsipuolella on suuri puuleikkauksin koristeltu parveke, myös eteläisivulla oli parveke. Rakennuksen pihanpuolella oli suuri veranta. Rakennuksen suunnittelija ei ole tiedossa, eikä säilyneitä alkuperäisiä suunnitelmia ole. Rakennus edustaa lähinnä 1800-luvun lopun kertaustyyliä yhdistellen monen eri arkkitehtuurityylin piirteitä. Päärakennus valmistui vuonna 1897. Päärakennus näkyi hyvin junaradalle ja komeasta rakennuksesta tuli nopeasti Oulunkylän maamerkki.

Oulunkylän kylmävesiparantolan ja Pensionaatin toiminta alkoi kesällä 1897. Uusi parantola-pensionaatti koostui korjatusta päärakennuksesta sekä Maexmontanin vanhoista huvilarakennuksista, jotka hän oli antanut kunnostuttaa pensionaattikäyttöön. Vuoden 1897 lehtijutun mukaan hän rakennutti myös uuden kylpylaitoksen.

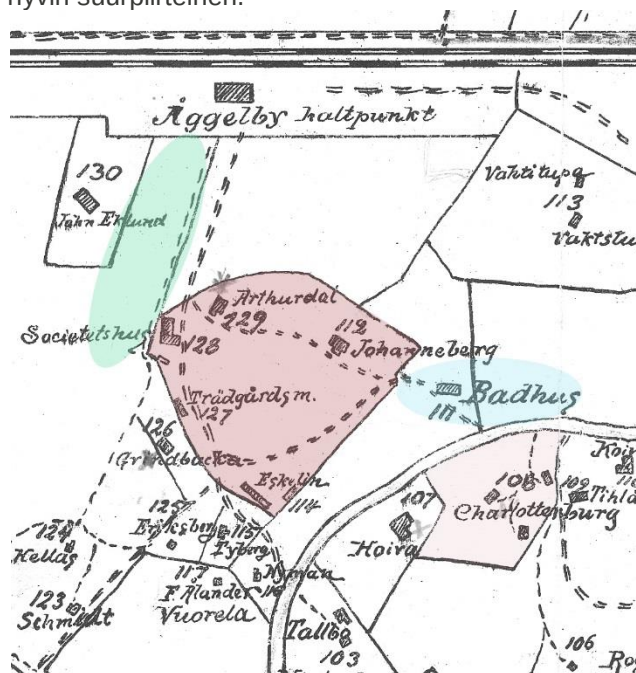
Nykyään Oulunkylän Seurahuoneeksi mielletään lähinnä vanha päärakennus, mutta aikoinaan kyseessä oli huomattavasti laajempi kokonaisuus, joka sijaitsi 4 hehtaarin kokoisella tontilla. Pensionaatti koostui majoituskäytössä olevista kolmesta huvilasta, päärakennuksen ravintola- ja juhlasaleista ja Jokiniementien läheisyydessä sijainneesta kylpylaitoksesta. Aloituskäsänä vuokrattavia huoneita oli 35, parin vuoden päästä jo 45. Näin suurta toimintaa varten tarvittiin paljon erilaisia talousrakennuksia arkisiin toimiin ja henkilökuntaa varten. Alueella oli lukuisia talousrakennuksia, kuten pesula, leipomo, talli, kanala, navetta, sikala ja vaunuvaja. Pensionaattialueesta ja sen rakennuksista ei ole löytynyt suunnitelmia tai karttoja. Tiedot eri rakennuksista ovat myynti-ilmoituksista. Ensimmäinen kartta alueelta on vuodelta 1905 eli jo Maexmontanin kauden jälkeen ja koko Oulunkylän huvila-alueen karttana tämä on hyvin suurpiirteinen.

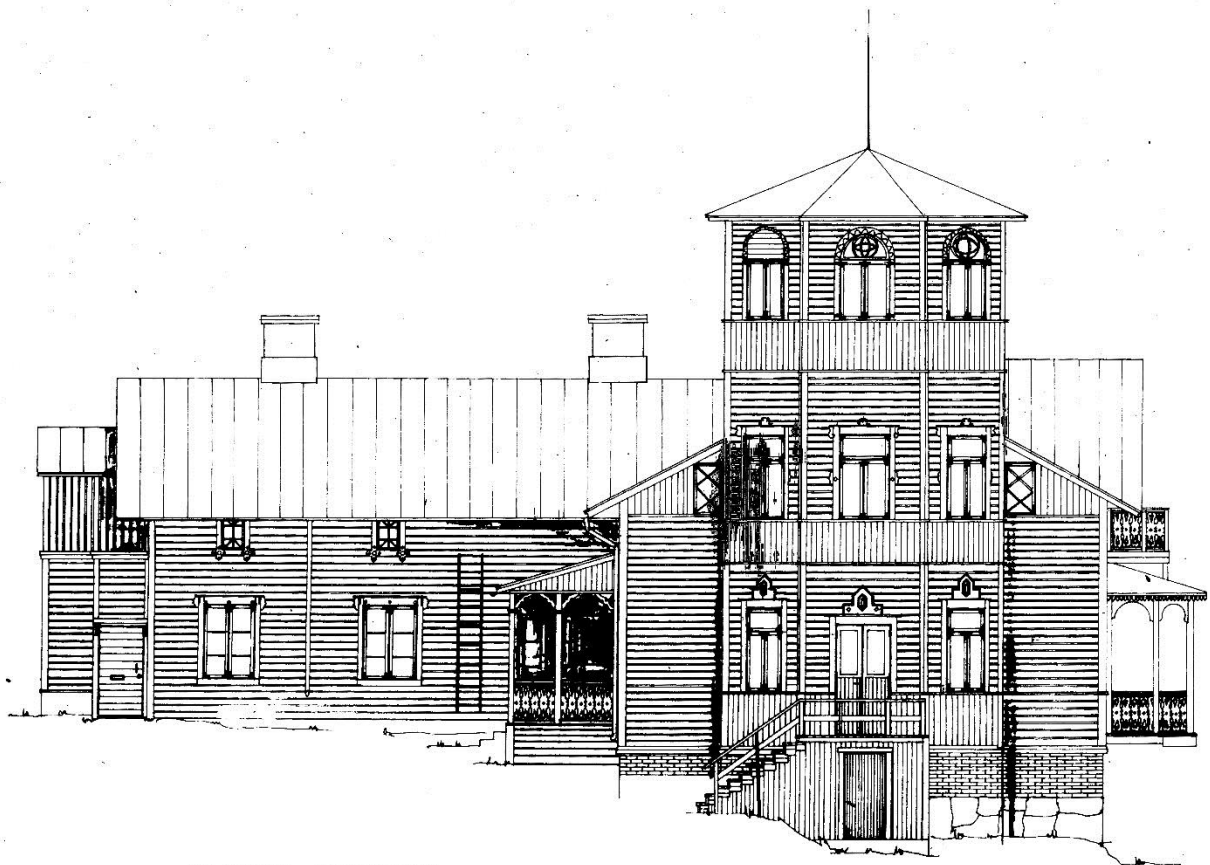
Osa Oulunkylän huvila-alueen kartasta vuodelta 1905.

Värillä merkittynä Pensionaatin kokonaisuus, joka sisälsi päärakennuksen, Arthurdalin ja Johannebergin huvilat. Kylpylaitos sijaitsi Jokiniementien luona.

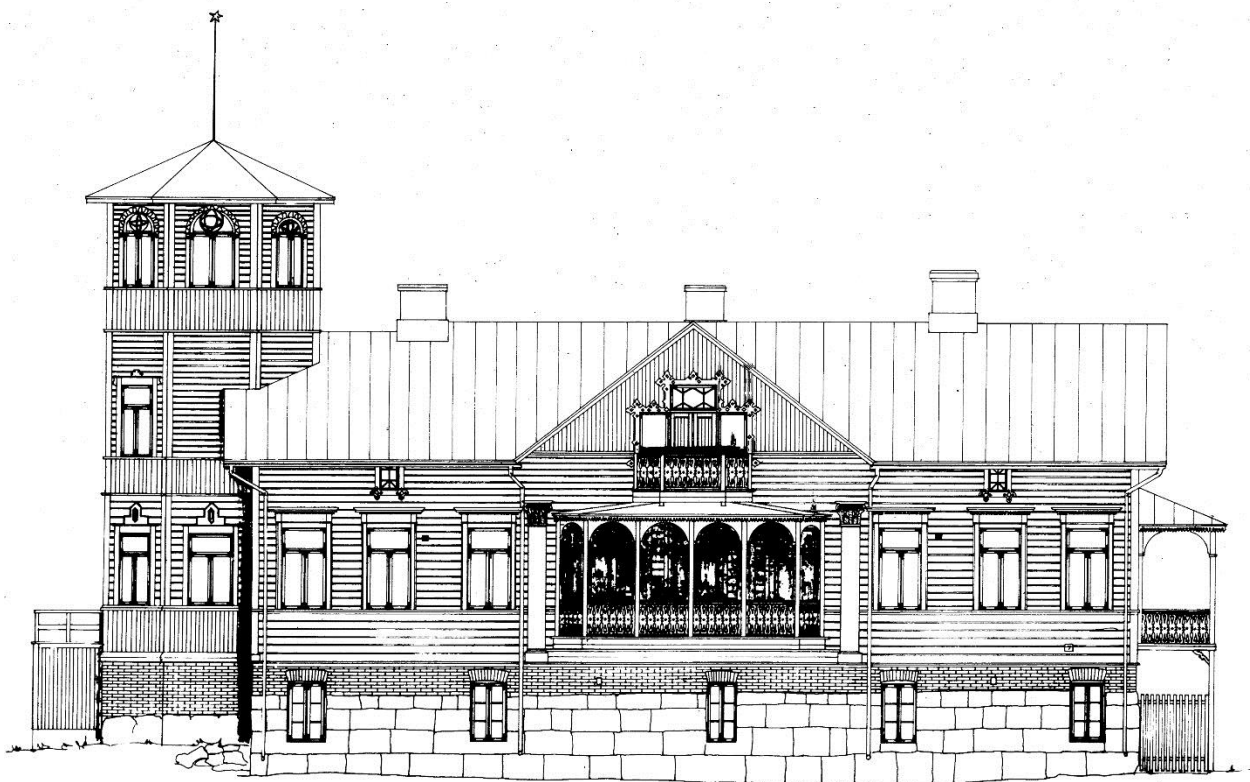
Tässä kartassa puistoalue Seurahuoneen länsipuolella ei näy, summittainen alue on merkitty värillä.

Vielä vuonna 1897 Maexmontan oli omistanut myös Jokiniementien varrella olevan Charlottenburgin.

JULKISIVU POHJOISEEN

JULKISIVU LÄNTEEN

*Seurahuoneen julkisivupiirustuksia
vuoden 1984 lupapiirustuksista.
Helsingin rakennusvalvontaviraston arkisto*

Pensionaatin puistoalueet

Viereisellä sivulla on kuva Kaivohuoneesta hieman ennen vuotta 1900, jolloin se oli yksi Maexmontanin pitämistä paikoista. Helsingin Seurahuone ja Kaivohuone olivat aikansa huvielämän keskuksia ja toteutettu hyvin korkeatasoisesti. Kenties Maexmontanin ajatuksissa oli kehittää Oulunkylän pensionaatista ja sen puutarhoista jotain vastaavaa, ainakin päärakennuksen toteutustapa viittaa siihen.

Tiedot pensionaatin viheralueista ovat vähäiset. Ne perustuvat yhteen valokuvaan puutarhan kukoistuskaudelta, muutaman lehtijutun kuvailuihin pensionaatin ympäristöstä sekä kiinteistön myynti-ilmoituksissa eriteltyihin piirteisiin.

Seurahuoneen länsipuolella oli laaja puistoalue, joka ulottui rautatieasemalle saakka; pensionaatin aikaan asema sijaitsi radan eteläpuolella. Puistoalue oli Pensionaatin sisääntuloalue ja sen istutuksiin ja puutarhasommitelmiin oli panostettu. Se toimi myös kylpylävieraiden promenadi-puistona. Vesihoitolan käyttämään Kneipp-metodiin kuului avojaloin kävely ja on arveltu, että laaja puistoalue olisi tarkoitettu myös sitä varten. Tästä puistoalueesta on löytynyt vain yksi kuva, postikortti 1800- ja 1900-lukujen taitteesta, joka esittää puutarhan kukoistuksensa huipulla. Kuvassa näkyy ajan tyylin mukaiset kuvioistutukset, kuten rundelli agaaveistutuksella. Kuvassa näkyy myös leikattuja puita ja runkoruusuja sekä istutettuja jalopuiden taimia. Nurmialueet ovat aidattuja ja kulkuväylät sorapintaisia. Kerrotaan, että puistossa oli myös hirsinen uima-allas ja suihkulähde, mutta ne eivät näy kuvassa. Puisto ei yllä vielä Kaivohuoneen tasolle, mutta kenties Pensionaatinpuisto olisi ajan saatossa sellaiseksi kehittynyt.

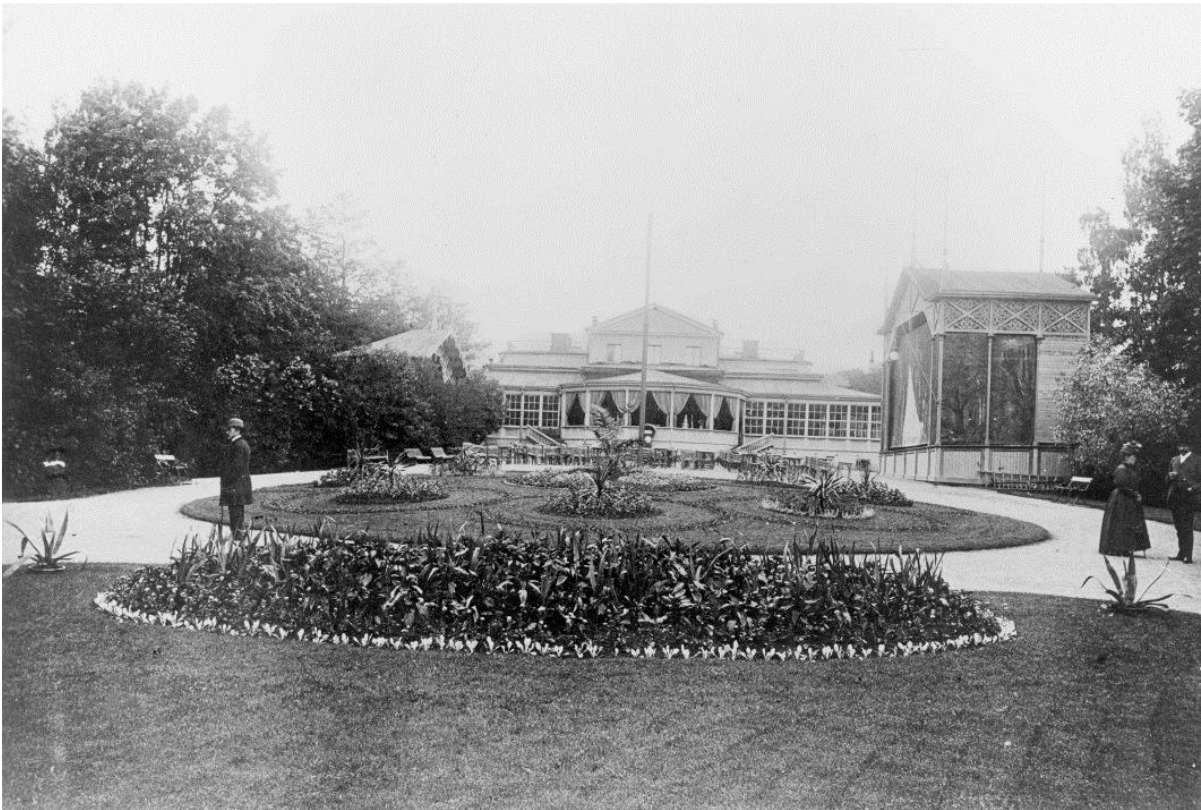
Nykyään pensionaatin puiston mieltää Seurahuoneen eteen, mutta aikaisemmin pääosa puistosta sijaitsi kukkulalla, Juhannusmäellä, jonka rinteille pensionaatin kolme huvilaa olivat sijoittuneet ja jonka läpi kuljettiin kylpylaitokseen. Mäen puistomainen miljöö suurine koivuineen, huvimajoineen, syreenimajoineen, pergolaineen, kiviportaineen ja huviloita yhdistävine mutkittelevine polkuineen mainittiin monessa lähteessä viehättäväksi, luonnonihanaaksi paikaksi. Jossain Juhannusmäellä sijaitsi myös nk. Pensionaatinkaivo, joka antoisana kaivona riitti kylpylaitoksen tarpeisiin. Parhaan kuvan Juhannusmäen puutarhareiteistä saa 1920-luvun lopulla laaditusta kartasta, jossa näkyy silmukkamaisia, mäkisessä maastossa kaartuvia reittejä. Valitettavasti Juhannusmäen alueelta ei ole säilyneitä kuvia.

Päärakennuksen yhteydessä oli laaja veranta ja terasseja. Lehtijutussa erityisesti kehutaan yksinkertaista, varjoista ja tilavaa verantaa, joka aukeaa pohjoiseen päin - auringossa oleilu ei kuulunut herrasväen kulttuuriin. Verannalta oli näkymä koivumäelle ja omenapuutarhaan. Päärakennuksen yhteydessä oli todennäköisesti istutuksia, mutta niistä ei ole tarkempaa tietoa.

Pensionaatin varustuksiin kuului kaksi lämmintä kasvihuonetta sekä kohopenkkejä. Lisäksi oli hyötyviljelmiä. Alueella asui puutarhuri, joka hoiti viheralueita. Pensionaattialue oli neljän hehtaarin kokoinen ja noin laajan alueen hoito puutarhamaisena oli kallista. Maexmontanin ajan jälkeen puistoalueita ei ylläpidetty montakaan vuotta. Jo vuoden 1922 ilmakuvasta näkyy, että entinen koristetarha on kynnetyt peltomaaksi.

Helsingin kaupungin rakennuskonttorin laatimassa kartassa vuodelta 1929 näkyy Juhannusmäen puistoalueen polusto parhaiten. Alkuperäisiksi tiedetyt talot merkitty värillä.

Kuva Kaivuhuoneesta ja sen komeista istutuksista ennen vuotta 1900, myös Kaivuhuone oli tuolloin Maexmontanin ravintola. HKM

Oulunkylän Seurahuoneen länsisivulla oli laaja puisto, joka ulottui junaseisakkeelle asti. Pensionaatin puistoa kutsuttiin myös Wickmanin puistoksi Oulunkylän asemapäällikön Albert Wickmanin mukaan. Juhannusmäen koivikkoinen kukkula erottuu selvästi kuvasta. Ravintolamuseon arkisto

Kylpylä- ja ravintolaelämää

Kuvernööri myönsi rouva Maexmontan-Kniefille vuonna 1897 luvan täysihoitolan ja sen yhteyteen rakennettavan laillistetun lääkärin johtaman parantolan perustamiseen. Pensionaatti toimi vain kesä kautena noin toukokuun puolivälistä syyskuun alkuun.

Oulunkylän Pensionaattia pidettiin edullisesti sijoittuneena. Se sijaitsi lähellä pääkaupunkiseutua, mutta silti Oulunkylä oli rauhallinen, idyllisen maalaismainen ja luonnonläheinen paikka. Huvilat sijoittuivat lehtevään puistoon. Alueella oli miellyttäviä kävelyreittejä mm. Pikkukosken komeisiin maisemiin. Pensionaatti sopi päiväretkikohteeksi tai päivällispaikaksi pääkaupunkilaiselle.

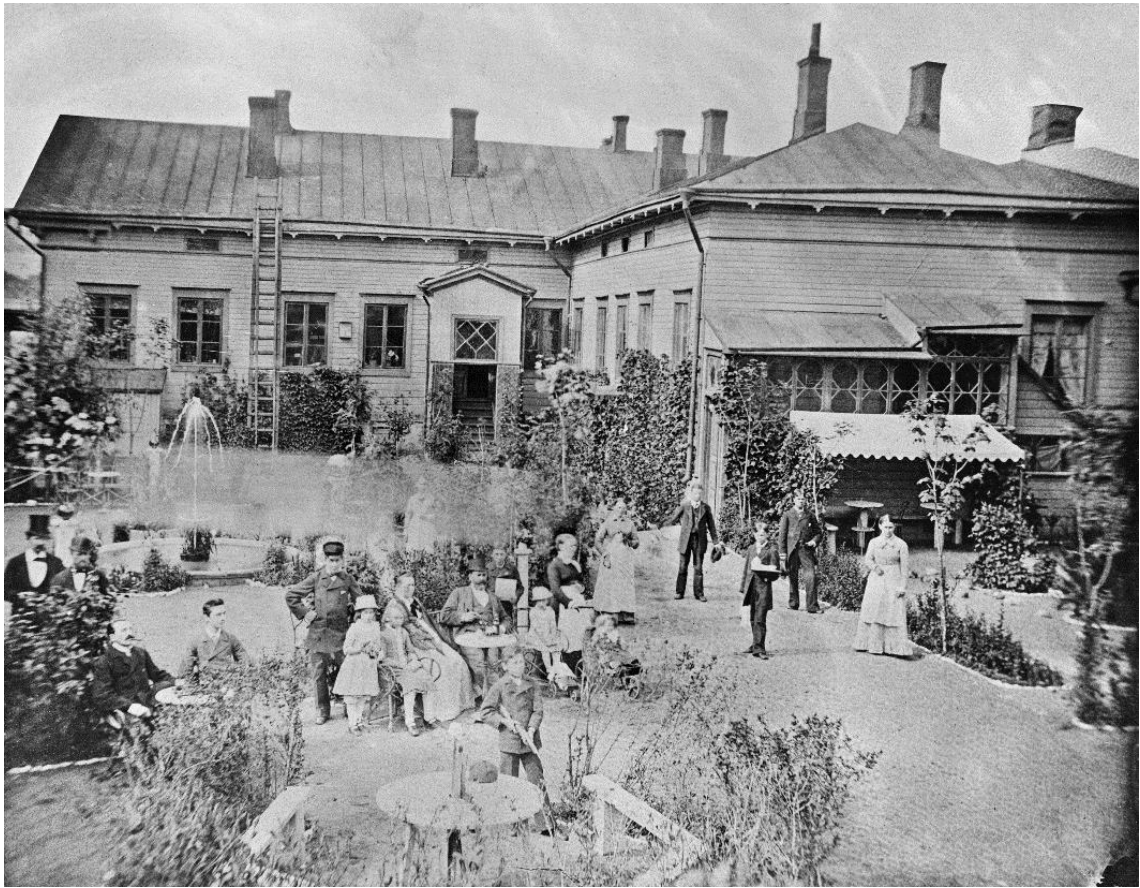
Oulunkylän vesiparannuslaitoksen ja pensionaatin toiminta alkoi vilkkaana. Vieraat asuivat huvioloissa ja kävivät kylpylaitoksessa hoidoissa, monet vieraista olivat ulkomaalaisia. Oulunkylän varakkaat kesäasukkaat olivat hyvää asiakaskuntaa sekä Oulunkylässä sijainneet Suomen ensimmäinen ravirata ja ampumarata toivat osaltaan asiakkaita. Jo ensimmäisenä kesänä oli vaikeutta majoittaa kaikki vieraat. Heinäkuussa 1900 lehtijutussa mainitaan, että Oulunkylän pensionaatti on rakennuttanut uuden villan, jossa oli 11 huonetta.

Vesihoidolassa oli erilaisia kylpyjä, mm. suolakylpyjä, mäntykylpyjä, Nauheimer-hiilihappokylpyjä sekä Kneipp-metodin mukaisia kylpyjä. Hoitoihin kuului mineraalivesien juonti, joita oli sekä keinoitekoisia että paikan omasta kaivosta, jota kehuttiin hyvälaatuiseksi ja runsasvetiseksi. Hoidossa oli myös lääkärin vastaanotto.

Pensionaatin ravintola mainittiin lehdissä ensiluokkaisena. Vilpoisella verannalla tarjottiin päivittäin aterioita. Ravintolassa oli myös juhlasaleja tapahtumien järjestämiseen.

**Äggelby Vattenkuranstalt
och Pensionat.**
Läkare: Dr Harald Råbergh.
Pensionatet öppnas den 27 juni och rekommenderas för sommargäster, badgäster och resande som förtklassigt Pensionat med fullständig servering.
Från och med i dag serveras kaffe, kaffefrukostar, the, engelskt the, chokoladoch portioner à la carte m. m., men vidtager Table d'Hôte serveringen den 15 juni.
Kuranstalten, där såväl kalla som varma bad serveras, öppnas den 1 juni och behandlas med fördel nervsjukdomar, anemi, allmänna svaghetstillstånd, reumatiska åkommor m. m.
Helsingfors den 27 maj 1898.
I. C. Maexmontan-Knief.

Oulunkylän Vesihoidolaitoksen ja Pensionaatin
lehti-ilmoitus vuodelta 1898.
Maexmontan allekirjoitti mainokset yleensä omalla nimellään.
Kansalliskirjaston digitaalinen arkisto.

Hotel de Poste oli ravintola-hotelli Mikonkadulla. Oulunkylän Seurahuoneen pihanpuolen järjestelyt ovat saattaneet olla vastaavia. Kuva vuodelta 1878. HKM

Korkeasaaren ravintola noin vuoden 1900 aikaan. Aikakauden ravintolarakennuksien ympäristöt Helsingissä olivat komeita. Gustaf Sandberg. Svenska litteratursällskapet i Finland.

Syöksykierre

Miksi näin lupaavasti alkanut kylpylätoiminta yhtäkkiä tyrehtyi ja rouva Maexmontan joutui vararikoon vain muutaman vuoden kuluessa?

Ajan lehdistöstä ilmeni, että vuoden 1900 aikana J.C.Maexmontan sotkeutui tapahtumasarjaan, joka sortovuosien ilmapiirissä eskaloitui täydeksi boikotiksi kaikkia Maexmontanin ravintoloita ja hotelleja vastaan. Äärimmilleen viritetyt, kenties vauhtisokeatkin, liiketoimet eivät kestäneet kuu-kausia kestänyttä kassavirran tyrehtymistä, vaan esimerkiksi Helsingin Seurahuone piti sulkea ja työntekijät irtisanoa. Asianlaita johti velkaantumiseen ja taloudelliseen syöksykierteeseen, joka ei korjaantunut.

Vuosisadan vaihteessa, sortovuosien aikaan, ilmapiiri oli hyvin politisoitunutta ja tulenherkkää. Kesällä 1900 senaattori Knut Robert Karl Valfrid Spåre oli muuttamassa Helsinkiin. Tulevan senaattorin suuresta epäsuosiosta johtuen hän ei saanut asuntoa vuokrattua Helsingistä itselleen ja perheelleen, vaan joutui muuttamaan Helsingin Seurahuoneeseen. Hotellinpitäjänä Maexmontan oli lain mukaan velvollinen majoittamaan matkustajan ja ehkä ruotsalaissyntyinen Maexmontan ei osannut arvioida Spåren tilanteen vakavuutta.

Senaattori Spåren epäsuosio juontui vuoden 1899 tapahtumista: suomalaiset vastustivat keisari Nikolai II:n helmikuun manifestia keräämällä yli puoli miljoonaa nimeä suureen kansalaisadressiin. Spåre toimi tuolloin Mikkelin lääninherrana ja vaati toimittamaan tutkimusta adressin synnystä, sen toimeenpanijoista ja kokouksista. Silloisessa Suomessa oli alle kolme miljoonaa asukasta, joten yli 500 000 allekirjoittajaa edusti suurta osaa koko maan aikuisväestöstä ja Spåren toimet koettiin omien pettämiseksi.

Spåren asetuttua asumaan Seurahuoneelle heinäkuussa 1900 kaikki Maexmontanin paikat: Seurahuone, Kaivohuone sekä Oulunkylän Pensionaatti, joutuivat boikottiin kaupunkilaisten toimesta. Jo lokakuussa Maexmontan oli niin suuressa taloudellisessa ahdingossa, että joutui haastamaan Spåren oikeuteen saadakseen hänet hädetyksi hotellistaan. Asia oli poliittisesti niin arkaluonteinen, että pääkaupunkiseudun lehdet eivät joko kirjoittaneet siitä lähes ollenkaan, tai kirjoitukset sensuroitiin. Parhaan kuvauksen tilanteesta saa Tukholmasta toimitetuista sensuuria kiertävistä "Vapaita Sanoja" sekä "Fria Ord" -lehdistä sekä Suomessa joistain maakuntalehdistä: asuntopelkaus siis kiinnosti ympäri Suomea ja siitä kirjoiteltiin paikallisissa lehdissä mm. Viipurissa, Tampereella, Pietarsaareissa ja Kotkassa.

Vihdoin toisen oikeuskäsittelyn jälkeen lokakuun 1900 lopussa senaattori Spåre tuomittiin hädettäväksi Seurahuoneelta, mutta vahinko oli jo käynyt. Yleisön epäsuosio ei hälvennyt hädän jälkeen, koska esimerkiksi Seurahuoneen lehti-ilmoituksista ilmenee tiettyä epätoivoa; ruokatarjoilujen hinta laski lähes puoleen aikaisemmasta, kalliimmat ruokalajit vaihtuvat huokeampiin ja eräässä ilmoituksessa jopa mainittiin, että perhe ei pysty sunnuntaipäivällistä kotona samaan hintaan laittamaan. Aiemmin lehti-ilmoituksissa seiso i aina J.C.Maexmontanin nimi, mutta boikotin jälkeen sitä ei ilmoituksissa näkynyt.

Maexmontanin taloudellinen ahdinko heijastui nopeasti Oulunkylän Pensionaatin toimintaan. Jo loppukesästä 1900 Maexmontanin villat Oulunkylän seisakkeen luona olivat ensimmäisen kerran kaupan. Maa-alaa oli nelisen hehtaaria ja villarakennuksia 3, joissa yhteensä 45 tulisijaa. Ilmoituksessa mainitaan, että alue sisältää puutarhoja ja hyvälaatuista peltomaata. Syyskuussa Maexmontan myy Pensionaatin K.J.Björkqvistille 121 000 markalla.

Kesäksi 1901 Oulunkylän pensionaatti jatkaa Karl Björkqvistin johdolla, myös kylmävesihoitolaitos on toiminnassa. Maexmontanin huono maine taitaa kuitenkin heijastua laitoksen toimintaan, eikä yleisö ehkä tiedä yrittäjän vaihtuneen. Loppukesällä on lehtijuttu, jossa mainitaan kävijöitä olleen vähemmän kuin ennen, vaikka paikalla on paljon etuja, kuten läheinen sijainti pääkaupunkiin nähden. Lehtijutussa kerrotaan myös omistajavaihdoksesta.

Ilmeisesti Oulunkylän pensionaatti oli J.C.Maexmontanille rakas, koska huhtikuussa 1902 hän järjenvastaisesti ja huonossa taloudellisessa tilanteessa ostaa huutokaupasta pensionaatin kiinteistön takaisin itselleen K.J.Björkqvistiltä. Jo toukokuussa maat ovat lehti-ilmoituksessa kaupan.

Kesäkaudeksi 1902 kylpylaitos ja ravintolanpito sekä puutarhamaat vuokrataan kesän ajaksi ulkopuolisille pitäjille. Heinäkuun puolivälissä 1902 kiinteistö on julkisessa huutokaupassa ilmeisesti Maexmontanin velkojien toimesta ja se oltaisiin myyty myös yksittäisinä huvilatontteina. Taas J.C.Maexmontan ostaa kiinteistön huutokaupasta itselleen, tällä kertaa 60 000 markalla. Huvilarakennukset oli vakuutettu 128 000:sta markasta, joten Maexmontan ei halunnut menettää paikkaa pilkkahintaan, vaan osti sen itse.

Elokuun lopussa 1902 on ensimmäinen lehti-ilmoitus J.C.Maexmontanin konkurssista. Yhteensä velkaa oli 250 000mk, lisäksi oli myös ulkomaalaisia velkojia. Loppuvuodesta 1902 julkiseen keskusteluun nousi ehdotus, että Oulunkylän pensionaatista olisi tehty vanhainkoti. Ehdotus kohtaa kuitenkin vastustusta, paikkaa ei pidetä sopivana mm. siksi, ettei se sijaitse veden äärellä vanhus-ten kalastella - ilmeisesti pahantahtoisuus Maexmontania vastaan kyti edelleen.

Selviytymistaistelu murtaa J.C.Maexmontanin voimat ja maaliskuussa 1903 hän kuolee Oulunkylässä 59 vuoden ikäisenä. Eri lehdissä on muistokirjoituksia, joissa ilmeisesti poliittisten kantojen värittämänä tilanne esitellään joko yksinäisen naisihmisen murtumisena raskaalla hotelli- ja ravintola-alalla tai toisaalta uskaliaasti viitataan halpamaisiin tapahtumiin, joihin hän itse ei ollut syyllinen ja jotka johtivat lopulta laajaan maksukyvyttömyyteen. Muuten muistokirjoituksissa Maexmontan esitetään hyvin myönteisessä valossa aikaansaavana, ahkerana ja alansa asioista kiinnostuneena.

Mikäli Maexmontan ei olisi joutunut osalliseksi poliittiseen tapahtumavytyhtiin, niin Oulunkylän pensionaatista olisi voinut kehittyä mielenkiintoinen ja korkeatasoinen kokonaisuus hienoine huvilarakennusryhmineen ja puistoalueineen.

Konkurssi-ilmoittelusta voi seurata asioiden etenemistä, kaikki myydään ravintoloiden parsakeiniä ja shampiooneja myöten. Hufvudstadsbladet, 25.9.1902, Kansallisarkiston digitaalinen arkisto.

Konkursauktion!
Fredagen den 3 oktober kl. 10
f. m. försäljes uti **Central**
Auktionskammaren Div.
Möbel, s.s. **Möblemanger,**
Trymå och väggspeglar,
i st. L i n n e s k å p a f e k
(Skotskt), Draperier, gar-
diner, Järnsängar med
madrasser (Engelska), I par-
ti Björkstolar (betsade) samt
en myckenhet **husgeråd,** till-
höriga Restauratrisen **J. C.**
Maexmontan-Kniefs kon-
kursmassa, hvarom sakägare och
hugade spekulanter härmed un-
derrättas.
Helsingfors d. 24 sept. 1902.
Central Auktionskammaren.
Södra Magasinsg 5, t. 4074. 01104

Pensionaatista Oulunkylän Seurahuone

Oulunkylän pensionaatin tarina jatkuu Maexmontanin kohtalosta huolimatta. Kesällä 1903 pensionaatti on konkurssipesän hallinnassa. Kiinteistökauppa sipoolaisen maanviljelijä Otto Långin kanssa raukeaa, jolloin Oulunkylän aseman asemapäällikkö Albert Wickman alkaa hoitaa Pensionaattia konkurssipesän puolesta. Pensionaattiin kuuluneiden kolmen huvilan huoneistoja aletaan vuokrata kesäksi tai pidemmäksi ajaksi, vuokrailmoituksissa mainitaan kaunis puisto.

Vuonna 1904 pensionaatin ostaa G. Lindström, vesihoitolaitos on auki ja ravintolaa keuhutaan hyväksi. Kuitenkin jo seuraavana vuonna Lindström luopuu paikasta ja myy sen kellarimestari J.A.Claessonille. Claesson vaihtaa paikan nimeä ja tästedes se tunnetaan nimellä Oulunkylän Seurahuone. Claessonin omistajakausi jää lyhyeksi, koska hän kuolee seuraavana talvena, vuonna 1906. Omistajahistoria on epäselvä, mutta jotenkin Oulunkylän pensionaattialueen omistus on siirtynyt asemapäällikkö Albert Wickmannille, joka myy Seurahuoneen pienemmän tontin kanssa ravintoloitsija Adolf Törnbergille. Epäonni seuraa Seurahuoneen yrittäjiä, Törnbergkin kuolee vuonna 1907 omistettuaan paikan vasta vuoden ajan. Törnbergin leski, Emilia Törnberg, jatkaa Seurahuoneen pitämistä poikansa ja tämän vaimon kanssa muutaman vuoden ajan. Päivätyönsä ohessa Wickman pitää kylpylaitosta perheineen ainakin 1910-luvulle asti.

Huhtikuussa vuonna 1909 Albert Wickman tarjoaa omistamaansa 3,25 hehtaarin osuutta Pensionaatin maista Helsingin kaupungille. Kauppaan olisivat kuuluneet mukaan kolme villaa ja kylpylaitos. Rahatoimikamari ilmeisesti katsasti alueen, mutta kauppvoja ei jostain syystä syntynyt kiinteistön asemanläheisestä sijainnista huolimatta.

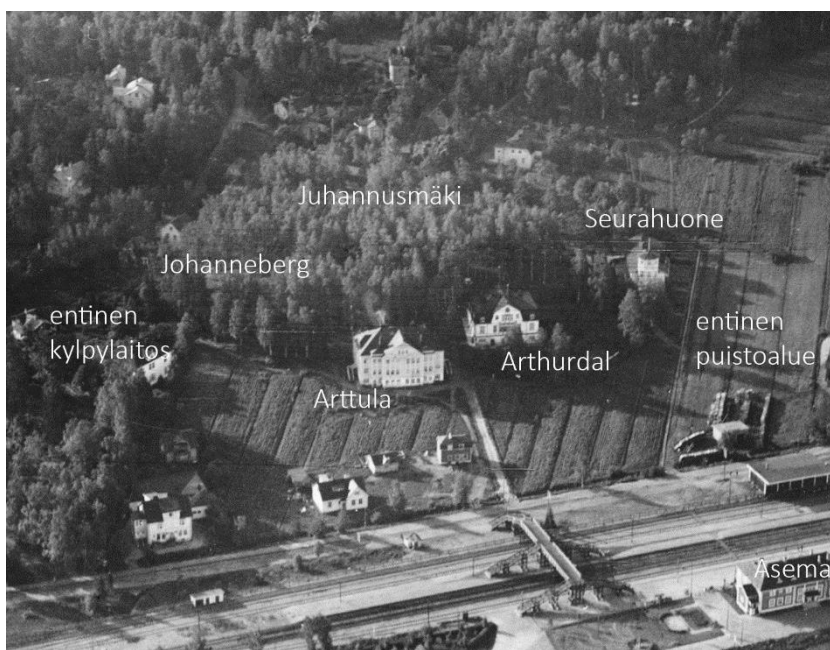
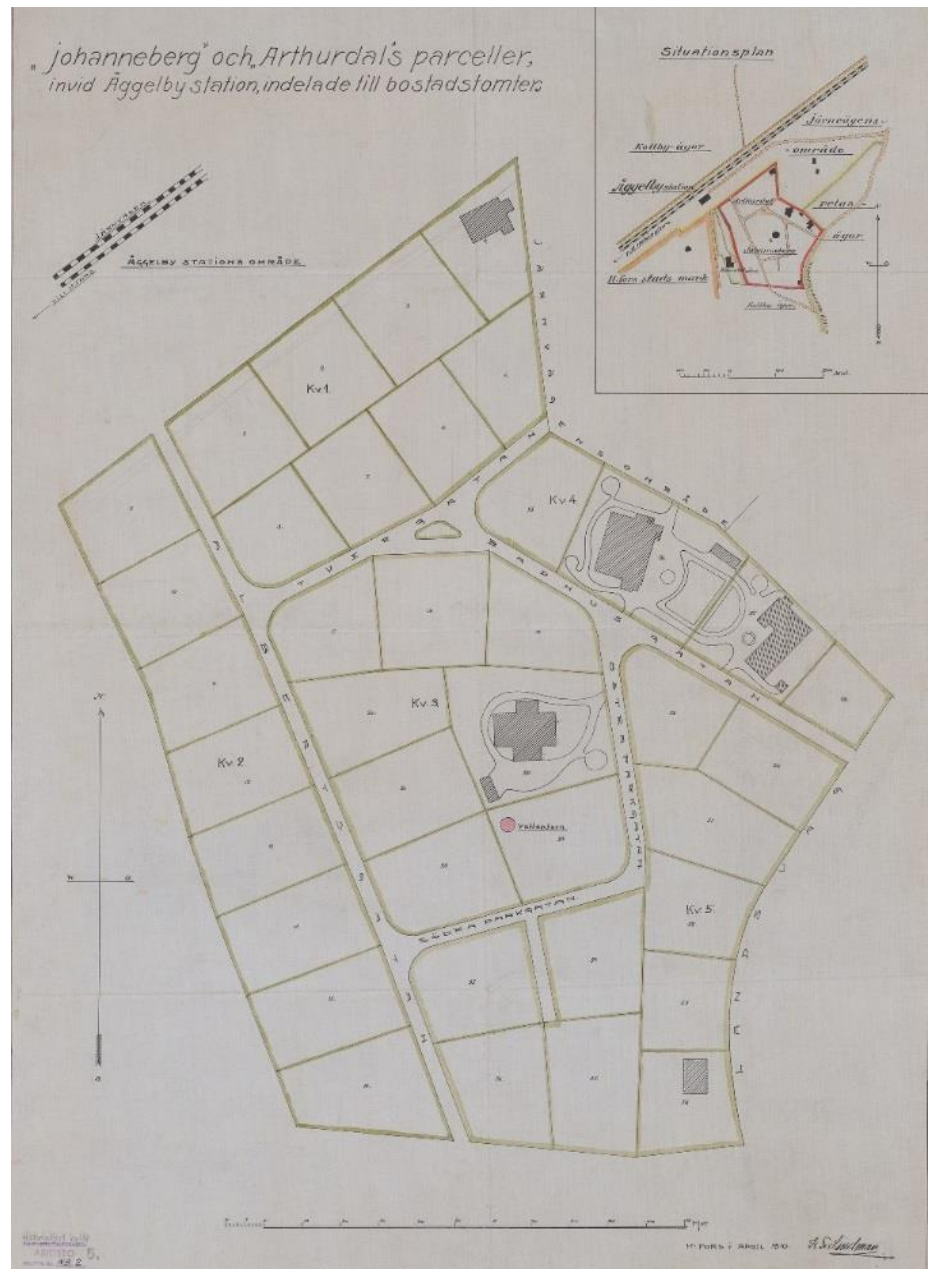
Helmikuussa vuonna 1910 yksi Maexmontanin alkuperäisistä huviloista, Tornivillaksi kutsuttu, tuhoutuu tulipalossa. Albert Wickman rakennuttaa sen tilalle uuden huvilan, jossa myöhemmin toimii Oulunkylän poliisilaitos ja kirjasto.

Huhtikuulta 1910 löytyy palstoitussuunnitelma, jonka Wickman on ilmeisesti teettänyt. Suunnitelmassa Juhannusmäki on jaettu 38 huvilapalstaan, yhden palstan ollessa tällöin alle 1000m², joka oli pieni tontti huvilamaiseen rakentamiseen. Suunnitelmassa esitetään alueelle myös uudet kadut nimineen, joista Albertinkatu viitannee omistajaan sekä Kylpylänkatu heidän pitämänsä kylpylään. Suunnitelman on laatinut rakennusmestari K.F.Lindman.

Ilmakuvista vuodesta 1922 eteenpäin näkyy, että alueen rakentaminen ei kehittynyt palstoitussuunnitelman mukaan, vaan Juhannusmäki jäi pitkään puustoiseksi, yhtenäiseksi alueeksi. Uusi rakentaminen on keskittynyt Jokiniementien varrelle, jossa on useita pienempiä taloja, mutta nekin eivät sijoittelultaan vastaa palstoitussuunnitelmaa. Pohjoisosan tontit ovat toteutuneet pääosin. Suunnitelmasta ovat toteutuneet lähinnä teiden linjaukset; kylläkään Albert Wickmannin ehdottamat kadunnimet eivät ole toteutuneet.

Oulunkylän Seurahuoneen toiminta ravintolana jatkuu; Seurahuone on monenlaisten illanviettojen, kokousten ja vastaavien pitopaikka Oulunkylässä. Asiakaskuntaan kuuluvat venäläiset sotilaat ja alueen taiteilijayhteisö. Paikan taso on kuitenkin pikku hiljaa laskenut ja vuonna 1919 alkanut kieltolaki hiljentää toiminnan lopullisesti. Seurahuone sinnittelee ravintolana vielä 1930-luvun alkuun vaihtuvien pitäjien johdolla, kunnes vuonna 1935 rakennus myydään. Seurahuoneen tontti on tuolloin 5000m².

Wickmanin tilaama palstoitus-
suunnitelma Juhannusmäen
alueelle vuodelta 1910.
Kaupunginarkisto.

Osasuurennos varhaisesta ilmakuvasta Oulunkylästä 1920-luvulta (todennäköisesti vuodelta 1922). Ilmakuvassa näkyy, että Seurahuoneen läntisistä puistoalueista ei ole mitään jäljellä, vaan ne on kynnetty peltokäyttöön. Juhannusmäki on edelleen puustoinen, eikä vuoden 1910 palstoitusuunnitelma ole edennyt sanottavasti. HKM.

Ravintolasta asuintaloksi

Seurahuone oli 1930-luvun lopusta 1970-luvun lopulle asuinkäytössä. Talossa asui jopa seitsemän perhettä, myös torniosa ja piharakennukset olivat asuttuja.

Ilmakuvatarkastelussa vuodelta 1922 eteenpäin näkyy, että Juhannusmäki jäi melko pitkään puustoiseksi ja rakentamattomaksi alueeksi. Uusi rakentaminen sijoittui ja täydentyi Jokiniementien varteen. Huomattavimpia muutoksia alueella oli Oulunkyläntien rakentaminen 1970-luvun alussa.

Suuri murrosvaihe tuli 1970-luvun lopulla, jolloin Juhannusmäelle rakennettiin 4 kolmikerroksista kerrostaloa. Vanha Arthurdal purettiin niiden tieltä, Johanneberg oli tuhoutunut ilmeisesti jo aiemmin. Seurahuoneen talo on ainut, joka on säilynyt alkuperäisen pensionaatin kokonaisuudesta. Junaradan ja Larin Kyöstin tien väliin nousi kolme toimistorakennusta vuosina 1978–84.

Kaavoitusvaiheita

On pidettävä melkoisena sattumana, että Oulunkylän Seurahuoneen alue jäi rakentamatta vuosien saatossa - sijaitseehan se aivan juna-aseman vieressä. Lisäksi Helsingin kaupunki oli harjoittanut ennakoivaa maanhankintaa ja sillä oli laajoja maaomistuksia alueella. Seurahuoneen alueelle esitettiin monia suunnitelmia, joissa asemanseudun ympärillä oli tehokasta rakentamista, jopa kerrostaloja umpikortteleissa; sellaisena se esitettiin jo Eliel Saarisen Suur-Helsinki suunnitelmassa vuodelta 1918. Helsingin kaupunginarkkitehti Birger Brunilan laatimassa suunnitelmassa vuodelta 1924 Oulunkylän asemanseutu oli myös tiiviisti rakennettua kaupunkia. Seurahuoneen talo olisi saattanut säilyä, mutta täysin muuntuneessa ympäristössä. Myös Helsingin yleisasema-kaavaehdotuksessa vuodelta 1932 aseman ympärille oli hahmoteltu tiiviisti rakennettuja, kaupunkimaisia kerrostalokortteleita.

Oulunkylän ensimmäinen asemakaava laadittiin vasta vuonna 1953. Birger Brunila laati Oulunkylän asemakaavan jo eläkkeellä ollessaan. Tämä kaava poikkesi Brunilan aiemmasta kaavasta siten, että se otti olemassa olevan kaupunkirakenteen, kuten vanhat tiet, olemassa olevat rakennukset ja huvilatontit kaavan lähtökohdiksi. Vuoden 1953 asemakaavassa Veräjämäki säilyi pääosin ennallaan. Tässä kaavassa esiteltiin Oulunkyläntien rakentaminen, joka tuli vaikuttamaan Seurahuoneen lähiympäristöön.

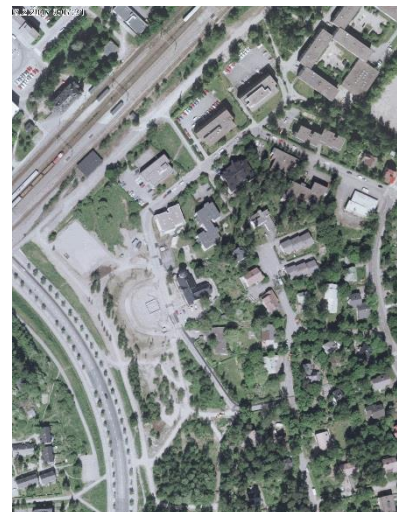
Veräjämäen ja koko Oulunkylän rakennuskanta alkoi muuttua etenkin 1950- ja 1960-luvun kulu-
essa. Sotien materiaaalipulan jälkeen monesti huonoon kuntoon päässeitä huviloita myytiin, purettiin ja korvattiin kerrostaloilla, kuten kävi Juhannusmäellekin.

Birger Brunilan suunnitelma Oulunkylän asemanseudusta vuodelta 1924. Pensionaatin rakennukset on korostettu karttaan mustalla, asema punaisella. Kaupunginarkisto.

Seurahuoneen talo oli rapistuneessa kunnossa jo 1950-luvun lopussa. Talo oli vaalea väritykseltään ja länsilaidan suuri parveke oli poistettu. Entinen puistoalue oli kasvimaata. C.Grunberg, 1959, HKM

*Ilmakuvasarja vuosilta 1943, -64 ja -88
Seurahuoneen alue rakentui asteittain.
Huomattavimpia muutoksia oli Oulunkyläntien
rakentaminen 1970-luvun alussa.
KMO.*

Seurahuoneen jatko

Seurahuoneen rakennus pääsi huonoon kuntoon ja sen säilyminen herätti huolta. Talo siirtyi kaupungin omistukseen vuonna 1979. Vuonna 1981 vahvistui uusi asemakaava, joka suojeli päärakennuksen. Taloa ehdotettiin mm. ravintolamuseoksi ja Oulunkylän asukastaloksi. Rakennuksessa oli tulipalo vuonna 1984, jonka jälkeen rakennus kunnostettiin 1900-luvun alun mukaiseen tilanteeseen.

Talo tuli Oulunkylän Pop&Jazz opiston käyttöön vuodesta 1985 lähtien. Pop-Jazz opiston toiminnan laajetessa talo ei riittänyt tarpeisiin, eikä lupaa samalle tontille sijoitettavalle uudisrakennukselle annettu. Talossa toimikin Mellersta Nylands Yrkesskola vuodesta 1995 lähtien. Vihdoin vuonna 2002 Seurahuoneen talosta tuli Oulunkylän asukastalo, jona se toimii edelleenkin.

Seurahuoneen vastapäätä oleva puistoalue rakennettiin 1980-luvun lopussa. Pop&Jazz -opistoa varten tehtiin taloa vastapäätä sijaitsevalle puisto-alueelle vesilampi suihkulähteineen, kelluva soittolava ja nurmialuetta pengerrettiin puolikaaren muotoiseksi nurmikatsomoksi. Puiston etelä-laitaan tehtiin koirapuisto ja luoteislaitaan kivituhkapintainen pelikenttä. Puisto on luonteeltaan tavanomainen lähipuisto kivituhkaväylineen, nurmialueineen ja melko niukkoine istutuksineen.

Viimeisin muutos alueella on ollut uuden kadun, Maaherrantien, rakentaminen puiston luoteislaitaan uuden Jokerilinjan aloittamisen yhteydessä 2000-luvun alussa.

Alueen säilyneisyys ja arvot

Alkuperäisestä Oulunkylän Pensionaatista, joka koostui useista huvilarakennuksista ja laajasta tontista erityyppisine puistoalueineen ei ole jäljellä paljonkaan. Juhannusmäki metsäpuistoineen on vähitellen rakentunut pientaloilla ja matalilla kerrostaloilla.

Jäljellä on päärakennus eli Seurahuone, joka on kunnostettu 1980-luvun puolivälissä 1900-luvun alun ulkoasuun. Seurahuone edustaa nykyään harvoja Helsingissä jäljellä olevia 1800-luvun ravintolarakennuksia. Vaikka Seurahuoneen ympäristö on rakentunut, niin kaupunkitilallisesti päärakennuksen edessä olevan puiston avoimuus on säilyttänyt sen aseman ympäristössä ja luonteen alueen maamerkinä. Seurahuone on edelleen tärkeä elementti Oulunkylän kaupunkikuvassa.

Puistoalueen kukoistuskauti oli lyhyt ja siihen liittyvät arvot ovat kadonneet jo lähes 100 vuotta sitten. Seurahuoneen piha-alueilla vanhoja puutarharakenteita tai kasvillisuutta ei ole säästynyt, mahdollisesti jotkut puut voivat olla alkuperäisiä. Seurahuoneen edessä oleva puistoalue on säilynyt avoimena viheralueena, mutta alueen alkuperäiset puistosommitelmat ja -istutukset menetetettiin jo ennen 1920-lukua. 1980-luvun lopussa rakennettu vesiallas lavarakennelmineen ei sovi Seurahuoneen tyyliin. Vaikka puistossa ei ole säästynyt mitään alkuperäisiä piirteitä, niin Seurahuoneen kulttuurihistoria on antoisa lähde ammentaa aiheita puistoalueen mahdolliselle suunnittelulle.

Viistoilmakuva Seurahuoneen alueesta, 2016. KMO.

Seurahuone on tärkeä elementti Oulunkylän kaupunkikuvassa, se toimii niin maamerkkinä kuin muistona huvila-ajasta. 2016, Sari Ruotsalainen, KSV.

Lähteet

Painetut lähteet:

Huvia ja herkuja : helsinkiläistä hotelli- ja ravintolaelämää ennen itsenäisyyden aikaa, Sven Hirn Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2007

Kuninkaallinen merikartasto 1791-1796 : C. N. af Klerckerin johtama kartoitustyö Suomenlahdella / toimittaneet Erkki-Sakari Harju ja Heikki Tiilikainen, Helsinki, AtlasArt, 2009

Kuninkaan kartasto Etelä-Suomesta 1776-1805, toimittanut Timo Alanen, Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1989

Oulunkylä, vanhan huvilakaupungin aikakerrostumat, Anja Kervanto-Nevanlinna, Oulunkylä-seura, 2014

Oulunkylä vihreä idylli, Harjo Mauno, Oulunkylä-seura, 1987.

Ravintolaelämää : kulttuurikuvia, nostalgiaa, kulinarismia, Pertti Mustonen, Helsinki, Tammi, 1990

Vanhoja suomalaisia puutarhoja, Eeva Ruoff, Helsinki, Otava, 2002

Lähteet internetissä:

Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, sanomalehdet ja aikakauslehdet, <http://digi.kansalliskirjasto.fi/>

Johanna Charlotta Maexmontanin, Oulunkylän Seurahuoneen ja Maexmontanin puiston vaiheita, Marja Mesimäki, Annikki Piilonen, Harri Nygrén ja Kari Sundvall, Oulunkylä-seura, http://kaupunginosat.net/oulunkyla/historia/maexmontan/Maexmontan_txt_pdf.pdf

Museoviraston muinaisjäännösrekisteri, <http://kulttuuriymparisto.nba.fi>

Helsingin kaupunginarkisto, Sinetti, <https://yksa3.darchive.fi/YKSA3/public/archive/HELKA/>

Svenska litteratursällskapet i Finland, SLS, <http://www.sls.fi/>

Arkistot:

Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto, HKM.

Helsingin rakennusvalvontaviraston arkisto

Museoviraston kuva-arkisto

Ravintolamuseon arkisto